

کاربست تاریخ معماری در آموزش دانشگاهی دروس طراحی مبتنی بر تحلیل برنامه درسی کارشناسی مهندسی معماری

نیلوفر قریشی^۱، محمدعلی کاظم زاده رائف^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۲۶

کد مقاله: ۲۱۴۲۸

چکیده

با وجود اهمیت آشنایی با تاریخ معماری، این دانش در مراکز آموزش دانشگاهی غالباً به شکلی توصیفی و منفک از فرآیند خلاق طراحی تدریس می‌شود، در حالی که یافته‌ها حاکی از آن است که مفاهیم و مصادیق تاریخ معماری می‌تواند به منبعی غنی برای پرورش خلاقیت در طراحان آینده تبدیل شود. هدف از این پژوهش، تبیین سازوکارهایی است که از طریق آن‌ها منابع تاریخ معماری نه تنها دانش بخش، بلکه الهام بخش و نوآورانه عمل کرده و به مثابه ابزاری برای تقویت تفکر طراحی و حل مسائل معاصر به کار گرفته شوند. این مطالعه از روشی کیفی-تحلیلی بهره گرفته است؛ بدین سان که از طریق بررسی اسناد (شامل برنامه درسی مصوب و سرفصل دروس)، تحلیل محتوای آموزشی متون و منابع مرتبط، و همچنین مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با اساتید و دانشجویان معماری، داده‌های لازم گردآوری و سپس مورد تحلیل قرار گرفته‌اند تا الگویی برای تلفیق مؤثر دانش تاریخی با فرآیند خلاقیت محور طراحی ارائه گردد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که رویکرد تلفیقی و تأکید بر تحلیل انتقادی و الهام‌گیری از منابع و مصادیق تاریخی، نقش بسزایی در ارتقاء ظرفیت‌ها و قابلیت‌های خلاقانه دانشجویان ایفا می‌کند.

واژگان کلیدی: آموزش دانشگاهی، معماری تاریخی، دروس طراحی معماری، برنامه درسی کارشناسی مهندسی معماری

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، مؤسسه آموزش عالی جهاد دانشگاهی خوزستان، اهواز، ایران
niloofar.ghoreyshi@yahoo.com

۲- عضو هیأت علمی گروه مهندسی معماری، مؤسسه آموزش عالی جهاد دانشگاهی خوزستان، اهواز، ایران
kazemzadeh@acecr.ac.ir

تاریخ معماری، گنجینه ای بی پایان از دانش و تجربه است که به معماران کمک می کند تا بهتر بفهمند چگونه سبک ها و تکنیک های مختلف در طول زمان تکامل یافته اند. معماران با مطالعه تاریخ معماری می توانند به ریشه ها و تحولات این هنر پی ببرند و از اشتباهات و موفقیت های گذشته درس بگیرند. این دانش به آن ها امکان می دهد تا از دستاوردهای معماران پیشین الهام بگیرند و نوآوری های خلاقانه تری را در طراحی های خود به کار گیرند (نیک زاد و ابویی، ۱۳۹۶). با وجود این اهمیت بنیادین، گستردگی اطلاعات و پیچیدگی های مفهومی نهفته در کالبد بناهای تاریخی، چالش های قابل توجهی را در مسیر درک و تحلیل عمیق این میراث ارزشمند برای دانشجویان معماری ایجاد نموده است. به ویژه آنکه، روش های تدریس سنتی که اغلب بر ارائه شفاهی مطالب تکیه دارند، آن گونه که شایسته است در برانگیختن تفکر انتقادی و تقویت مهارت های تحلیلی موردنیاز دانشجویان برای تعامل مؤثر با این حوزه دانش موفق نبوده اند. این امر، به دشواری در سازماندهی شناختی و فراشناختی دانشجویان در مواجهه با هنر و معماری تمدن های باستانی در کلاس درس تاریخ معماری جهان منجر شده است (مجیدی و همکاران، ۱۴۰۳). در عصر حاضر، معماران نه تنها نیازمند تسلط بر مهارت های طراحی و فنی هستند، بلکه باید از توانایی تفکر انتقادی برای تحلیل مسائل، ارزیابی راه حل های مختلف، و اتخاذ تصمیمات آگاهانه برخوردار باشند. همچنین، مهارت های تحلیلی قوی، شامل توانایی تجزیه و تحلیل اطلاعات، شناسایی الگوها، استنتاج منطقی و درک روابط پیچیده، برای فهم بسترهای تاریخی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی پروژه های معماری و ارائه پاسخ های نوآورانه و متناسب ضروری است. به نظر می رسد تداوم روش های آموزشی دهه های گذشته، به جدایی تدریجی دانشجویان و معماران حرفه ای از این حوزه دانشی مهم انجامیده است. و باعث شده دانشجویان، کمتر از مهارت های تحلیلی در ارتباط با معماری، برخوردار باشند (ایلغمی و حق جو، ۱۴۰۳). طراحی معماری ستون فقرات آموزش معماری است که به ندرت فعالیت تحقیقی در آن انجام می پذیرد و بر پایه ی این دیدگاه که مضمون طراحی باید به سمت اهداف عملی هدایت شود، سازمان یافته است (زنگنه و بایزیدی، ۱۴۰۲). چنانچه سطح این آموزش ناکافی باشد، به تنزل سطح کلی طراحی می انجامد (زنگنه و بایزیدی، ۱۴۰۲). در واقع پیوند دادن مباحث نظری با جنبه های کاربردی درس طراحی معماری موضوعی مورد بحث و تأمل است. مباحث تاریخ معماری با وقایع گذشته ارتباط دارد، و همین نکته رابطه تاریخ معماری با آموزش معماری را در فضای امروز، موضوعی بحث برانگیز می سازد (زنگنه و بایزیدی، ۱۴۰۲). یکی از اصلی ترین دلایلی که معماران باید تاریخ معماری را مطالعه کنند، توانایی الهام گرفتن از گذشته است. شاهکارهای معماری که در طول تاریخ ساخته شده اند، نمونه هایی بی نظیر از خلاقیت و نوآوری هستند که هنوز هم می توانند به عنوان الگوهایی برای طراحی های مدرن مورد استفاده قرار گیرند. هر دوره تاریخی دارای سبک ها و تکنیک های خاص خود است که می تواند به غنای دانش معماران بیفزاید (برزگر، ۱۴۰۱). در فرآیند طراحی معماری، معمار نیازمند تلفیقی از دانش تاریخی، تحلیل نیازها، و درک ویژگی های فنی و زیبایی شناختی است. به اعتقاد پژوهشگران نام برده شده، یکی از دلایل اصلی این امر، رویکرد عمدتاً توصیفی مدرسان تاریخ معماری در معرفی آثار بوده است. در این روش، کمتر به تحلیل و نقد معمارانه آثار تاریخی، اندیشه و فرهنگی که زیربنای آن ها را تشکیل می دهد و اهمیت این عوامل در شکل گیری بناها توجه شده است. از این رو، پژوهش حاضر در نظر دارد تا با واکاوی عمیق تر جایگاه و نقش دروس تاریخ معماری در برنامه درسی کارشناسی مهندسی معماری، به بررسی چگونگی تأثیر دانش تاریخ بر فرآیند طراحی و ارتقاء خلاقیت در آموزش دروس عملی معماری بپردازد. هدف اصلی این پژوهش، یافتن راهکارهایی برای غنی سازی روش های تدریس و محتوای این دروس به منظور توانمند سازی هرچه بیشتر دانشجویان در کارگاه های طراحی می باشد، به گونه ای که فرآیند طراحی، خلاقیت و نوآوری بیشتری را در برگیرد.

این مقاله با هدف بررسی نقش و جایگاه دروس تاریخ معماری در برنامه آموزشی کارشناسی معماری و ارتباط آن با دروس طراحی معماری تدوین شده است. تمرکز اصلی پژوهش بر این است که چگونه دانش حاصل از تاریخ معماری می تواند فرآیند طراحی را غنی تر کرده، خلاقیت دانشجویان را ارتقا دهد و درک عمیق تری از بسترهای فرهنگی، اجتماعی و فنی ایجاد کند. همچنین مقاله به شناسایی چالش های موجود در پیوند این دو حوزه پرداخته و راهکارهایی همچون بازنگری سرفصل ها، به کارگیری روش های نوین تدریس، تلفیق آموزش نظری و عملی، و بهره گیری از الگوهای موفق داخلی و خارجی را برای ارتقاء کیفیت آموزش معماری ارائه می کند. این پژوهش بر اساس تحلیل برنامه درسی سال ۱۴۰۰ مصوب وزارت علوم رشته مهندسی معماری در مقطع کارشناسی به ویژه در مورد دروس تاریخ و طراحی معماری انجام شده است.

سؤال پژوهش: محتوای دروس تاریخ معماری چگونه می تواند ساختاری خلاقیت زا برای دروس دانشگاهی طراحی معماری تعریف نماید؟

۲- پیشینه پژوهش

در این پیشینه تحقیق، با بررسی مقالات، کتب و پژوهش‌های مرتبط با آموزش تاریخ معماری و دروس طراحی، مؤلفه‌های کلیدی و نیازمند برای کاربست تاریخ معماری در برنامه درسی کارشناسی معماری شناسایی و استخراج گردید. این تحلیل‌ها به تبیین چگونگی ارتباط مفاهیم تاریخی با فرآیندهای طراحی و ارتقای مهارت‌های تحلیلی و خلاقانه دانشجویان کمک کرده و زمینه‌ای برای پیشنهاد تغییرات و بهبودهای برنامه درسی فراهم می‌آورد. همچنین، شناسایی این مؤلفه‌ها امکان تطبیق روش‌های آموزشی با نیازهای معاصر دانشجویان و توسعه تفکر انتقادی در حوزه معماری را فراهم می‌سازد.

ردیف	نویسنده	سال انتشار	عنوان مقاله	نتیجه گیری
۱	کامبیز نوایی	۱۳۷۸	کاربرد آثار تاریخ معماری در آموزش طراحی معماری	شناخت ساده معماری گذشته را به شناخت عمیق از همه ی شئون انسانی گذشته بدل کرده، ولی بدین بسنده نمی کند و ادامه می دهد: «اما این ها نیز برای توسل به تاریخ معماری کافی نیست، فایده ی شناخت آثار تاریخی معماری هنگامی درست فهمیده می شود که در عمل و مخصوصاً در عرصه ی طراحی معماری مطرح و منشأ اثر باشد.
۲	اکبر حاج ابراهیم زرگر	۱۳۷۴	جایگاه درس تاریخ معماری در آموزش معماری	اکبر زرگر در نگاهی انتقادی، سه اشکال عمده از محتوای درس تاریخ معماری می گیرد: ۱- پاره ای از اشکالات برنامه های پیش از انقلاب، هنوز نیز وجود دارد؛ به خصوص ابهامات و پرسش هایی که درباره ی فایده مندی و کاربرد آشنایی با معماری دیگر تمدن ها وجود داشت. ۲- در بحث معماری معاصر هنوز ظاهراً پدیده ی معماری مدرن، منحصر به غرب است؛ و در سرزمین های دیگر این معنا وجود ندارد. ۳- دوران نسبتاً طولانی و مفصل و غنی معماری پیش از اسلام تقریباً به بوته ی فراموشی سپرده شده است (همان سال ۵۹). به ویژه نادیده گرفتن معماری پیش از اسلام که موجب درک نادرست از معماری پس از اسلام شده و وجه تمایز آن را از دیگر دیدگاه ها مخدوش می سازد.
۳	نسرین گلجانی مقدم	۱۳۷۸	تاریخ شناسی معماری ایران	تاریخ چکیده تجارب مورد به مورد تاریخی را در خود جمع دارد و چون معمار، واسط انتقال همه ی ارزش ها و قابلیت هایی است که معماری گذشته واجد آن است، پس فقط با آگاهی از تاریخ می تواند بانی گسترش فرهنگ معماری شود. آشنایی با معماری گذشته، تجربیات گرانقدر معماری کهن را به تجربه ی کنونی معمار اضافه می کند و قدرت تصمیم گیری او را تکامل می بخشد و او را قادر می سازد تا در زمان خود، قابلیت های واقعی معماری را عیان کند.
۴	هیزل کانوی و راوثن رونیش	۱۳۸۴	در فهم معماری	بر کاربرد آموزش تاریخ معماری پافشاری کرده اند.
۵	کریستوفر الکساندر	۱۳۹۶	معماری و راز جاودانگی	بارها ناخشنودی خود را از نادیده انگاشته شدن تجربه های طراحی معماری گذشتگان برای معماری امروز نشان داده است. او در پی کشف الگوهایی از گذشته که هنوز آن ها را کارآمد، می شمرد؛ سراغ نمونه های فراوانی از گوشه کنار جهان رفته و ویژگی های برجسته ی آن ها را تحلیل کرده است.
۶	زافر ساکدیگ و همکارش	۲۰۱۳	مکان و اهمیت یادگیری تاریخ در آموزش معماری	به اهمیت تاریخ معماری در آموزش معماری پرداخته و نوشته است : نه تنها تاریخ، پیشرفت ها در حوزه ی معماری را برای ما روشن می کند؛ افزون بر آن در طراحی ساختمانی یاری رسان است. مقاله، بر شیوه نگارش تاریخ معماری با هدف کاربرد در طراحی معماری نیز پافشاری کرده است. نتایج حاصل از پژوهش به نگاه شکلی به آثار معماری رسیده و با تحلیل تطبیقی نمونه هایی از معماری معاصر با معماری جهان بر این نگرش شکلی به تاریخ پافشاری ورزیده است.
۷	دنیز اکتاک	۲۰۱۴	فعالیت های غیر رسمی در آموزش معماری: یک مدرسه تابستانی نمونه شهر تاریخی، علوم اجتماعی	اهمیت تاریخ معماری و کاوش های باستان شناسانه در محل به عنوان آموزش های غیر رسمی در کنار دروس نظری و عملی برای دانشجویان را یادآور شده است.
۸	مارک سونارتون	۲۰۱۴	نقش تاریخ در آموزش معماری	او نقش تاریخ در آموزش معماری را بررسی کرده و سرانجام پیشنهاد کرده که رویکرد ابزارنگاری به معماری کنار گذاشته شود و تاریخ زمان حال خود و سودمند برای اکنون به کار برده شود.

۹	پیتر زومتور و ماری لندینگ	۱۳۹۷	احساسی از تاریخ	تأثیر تاریخ را همچون شاخصی از زمینه در طرح خود تشریح کرده و به گونه ای سر راست از روش شناسی طراحی شماری از طرح هایش سخن رانده و چگونگی تأثیر پذیری از آثار به جا مانده از تاریخ آن را شرح داده اند.
۱۰	آنتونی سی آنتونیادس	۱۳۸۰	بوطیقای معماری	پژوهش تاریخی آغاز بسیاری از پروژه های طراحی را شکل می دهد.

۳- مبانی نظری

۳-۱- ساختار، اهداف و روش های آموزش دانشگاهی دروس طراحی

۳-۱-۱- خصوصیات دروس طراحی معماری در آموزش آکادمیک معماری

در برنامه درسی دوره کارشناسی مهندسی معماری، دروس طراحی، شامل درس های زیر می باشند: مقدمات طراحی معماری، طرح معماری ۱، طرح معماری ۲، طرح معماری ۳، طرح معماری ۴، طرح معماری ۵، طرح معماری ۶، طرح معماری ۷. براساس برنامه تعریف شده درسی، این دروس شامل پیش نیاز می باشند؛ و آموزش تکمیلی عملی دارند. در این برنامه، تعداد واحد و ساعت آموزشی که برای هر کدام از این دروس در نظر گرفته شده است، به ترتیب ۴ واحد عملی و ۱ واحد به صورت نظری و ۱۴۴ ساعت می باشد. در این طرح ها، دانشجو با پرداختن به جنبه های خلاقانه و روشمند، اقدام به انجام تمرین هایی می نماید که در آن ها لازم است با استفاده از روش های تحقیق در معماری، به تکمیل برنامه و ایجاد شناخت کامل از موضوع و نیازهای طرح ها بپردازد. منابع مورد نیاز مرتبط با این دروس، هر سال از سوی اساتید با توجه به نمونه های مورد بررسی، معرفی می گردد. فرآیند ارزشیابی به دو شیوه انجام می پذیرد:

الف) ارزشیابی مستمر (ب) ارزیابی پروژه (محصول نهایی)

۳-۱-۲- اهداف آموزشی دروس طراحی معماری

براساس برنامه درسی دوره کارشناسی مهندسی معماری، به طور کلی، اهداف این دروس عبارتند از:

- ۱- آشنایی با فرآیند طراحی معماری در یک پروژه کوچک تا یک پروژه بزرگ
- ۲- تقویت توانمندی ها و مهارت دانشجویان در ترسیم مدارک فنی
- ۳- تمرین خوانش آثار
- ۴- معرفی دانشجو با ایده، ایده یابی، ایده پردازی، و نقش طراحی و فرآیند خلاقانه
- ۵- معرفی و آشنایی دانشجو با محورهای طراحی معماری نظیر عملکرد، مقیاس، روابط
- ۶- آشنایی با فرآیند طراحی مسکن و شناخت اجزا و نیز عملکردها و نیازها و محدودیت های آن
- ۷- توانایی طراحی یک مسکن کوچک یا بزرگ و توجه به ویژگی های بیرونی و درونی آن از جمله حجم و نما و نیز روابط فضایی

۸- آشنایی با روش برنامه ریزی و شناخت اجزا و روابط پروژه

۹- توجه به موضوع هایی نظیر امنیت، حریم، فضاهای خصوصی و عمومی، اقلیم و....

۱۰- توجه به اهمیت شناخت مشخصات تاریخی و ضوابط حاکم

۱۱- آشنایی با دوره های تاریخی و مشخصات و ویژگی های انعکاس یافته آن در معماری

۱۲- آشنایی و تجربه دیدگاه های مرمی، و طرح احیا و اثرات تابعه آن

۳-۱-۳- روش های آموزش دروس طراحی معماری در دانشکده های معماری ایران

آموزش طراحی معماری در ایران به روش همگرا (استاد و شاگردی) انجام می شود که با شرایط جدید و روحیه ی کثرت گرای جامعه و دانشجویان سازگاری ندارد، برای روش آموزش همگرا ویژگی هایی چون کند بودن، طولانی بودن، آموزش سطحی همراه با تأثیر عمیق رفتار، منش و حرکات استاد بر شاگرد می توان بر شمرد؛ با توجه به تحولات جهانی، فناوری، اجتماعی، فرهنگی و ذهنی جامعه، دیگر این روش جوابگو نیست (طیب زاده و محمد، ۱۴۰۰). با توجه به این که فضاهای علمی، دانشجویان و شرایط جامعه در چند سال اخیر تحولات عمیقی بر خود دیده است، بنابراین باید روش های آموزش طراحی معماری به سمت درگیر کردن ادراکات ذهنی و استقلال فکری دانشجویان سوق پیدا کنند و روش های تجربی انتزاعی با تأکید بر روش حل مسأله، براساس تعلیم های ذهنی دانشجویان به کار گرفته شود. در سیستم آموزش معماری به طور عام و آموزش طراحی معماری به طور خاص، فرصت برای ایده پردازی و درگیری ذهنی دانشجویان وجود ندارد و سیستم استاد محور بر نظام آموزشی معماری دانشگاه های ایران حاکمیت داشته و دانشجویان بیش تر به صورت منفعل و الگو پرداز هستند (حجت، ۱۳۹۳). آموزش معماری به روش همگرا در جامعه ی غیر سنتی ایران و با روح کثرت گرای دنیا، امکان پذیر نیست و گاه معماری اقتباسی (تکرار الگوهای گذشته) و گاه

معماری التقاطی (مثلاً مسکن جمعی با حیاط مرکزی چند طبقه) منجر می شود که طراحی ها فاقد مطلوب های معماری سنتی باشد و در پاسخگویی به نیازهای نو و محدودیت های روز دچار مشکل می شود (حجت، ۱۳۹۳). در کارگاه های طراحی معماری در هر نیمسال هر دانشجوی روند طراحی معماری را تحت راهنمایی استاد خود طی می کند و برای حرفه آینده اش آماده می شود. بنابراین تأثیر مستقیم روش های طراحی ارائه شده از سوی استادان در کارگاه های معماری بر دانشجویان و نگاه آن ها به معماری و به کارگیری این نگاه در آینده حرفه ای آن ها غیر قابل انکار است. با توجه به مسائلی که ذکر شد، به نظر می رسد مشکلاتی در تفهیم دانشجویان در نظام آموزشی در ارتباط با جایگاه به کارگیری و خلق طرح مایه در فرآیند طراحی معماری وجود دارد. از همین رو در ادامه به شناسایی این مشکلات پرداخته و پیشنهاداتی در جهت بر طرف کردن آنها به منظور نیل به یک "معمار خوب" ارائه می شود (هادیان و پورمند، ۱۳۹۳).

آموزش معماری زمانی خلاقیت را خواهد بود که میان نظر و عمل پیوندی پویا ایجاد شود. در بسیاری از کارگاه های طراحی، تمرکز صرف بر محصول نهایی، موجب کم رنگ شدن فرآیند خلاقانه شده است. در حالی که تجربه مدارس موفق معماری نشان می دهد تأکید بر روند طراحی، استفاده از روش های پژوهش محور و تقویت مهارت های تحلیلی دانشجویان می تواند به غنای یادگیری بیفزاید. (کاظم زاده رائف و همکاران، ۱۴۰۱)

۳-۱-۴- چالش های رایج در آموزش دروس طراحی

یکی از مقوله هایی که در این پژوهش به آن پرداخته شد، ضعف اساتید و به کارگیری روش های سنتی در آموزش طراحی معماری است، این در حالی است که در تمامی دانشگاه های دنیا علاوه بر استفاده از فناوری و تکنولوژی نوین، اساتید صرفاً به آموزش برخی دانستنی های عمومی و برخی تکنیک های طراحی نمی پردازند، امری که در دانشگاه های ایران بیش تر به چشم می خورد، هنر اساتید معماری در آموزش دادن حس معماری به دانشجویان است و یکی از راهکارهای آن آموزش، نحوه ی تطبیق آموزش های نظری و تئوریک با آموزش های عملی و کارگاهی است، این در حالی است که در دانشگاه های ایران آموزش های نظری بر عملی غلبه دارد. دکتر حجت در مقاله خود این چنین بیان می کند: «امروزه وسعت جهان معماری بسیار بیش تر از آن است که بتوان با حضور در کلاس و نگاه کردن به دست استاد، معمار شد، یکی از ضروریات اصلی آموزش طراحی معماری، پیمایش شاگرد در پهنه ی زمان، مکان و شناخت تجارب در آثار معماری از دیرباز تا کنون است» (حجت، ۱۳۹۳). علاوه بر این، درک عمیق تر از تاریخ معماری به معماران این فرصت را می دهد تا در مورد زمینه های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی که به توسعه معماری کمک کرده اند، بیشتر بدانند (بیگدلی و همکاران، ۱۳۹۷). به این ترتیب، معماران نه تنها از نظر فنی و هنری مهارت های خود را تقویت می کنند، بلکه به حفظ و تداوم میراث فرهنگی نیز کمک می کنند. این وظیفه ای است که نه تنها به نفع جامعه معماری بلکه به نفع تمامی جامعه بشری است (بیگدلی و همکاران، ۱۳۹۷).

جدول ۱- مشخصات کلی دروس طراحی معماری در مقطع کارشناسی مهندسی معماری

(منبع: برنامه درسی مصوب وزارت علوم، ۱۴۰۰)

عنوان درس	ویژگی	نوع و تعداد واحد	هدف غایی
مقدمات طراحی معماری	تخصصی - الزامی	۳ واحد عملی	تمرکز بر پایه های طراحی و ادراک فضایی
طرح معماری ۱	تخصصی - الزامی	۴ واحد (۳ عملی + ۱ نظری)	طراحی فضاهای ساده
طرح معماری ۲	تخصصی - الزامی	۴ واحد (۳ عملی + ۱ نظری)	طراحی ساختمان های مسکونی کوچک
طرح معماری ۳	تخصصی - الزامی	۴ واحد (۳ عملی + ۱ نظری)	طراحی مجتمع های متوسط
طرح معماری ۴	تخصصی - الزامی	۴ واحد (۳ عملی + ۱ نظری)	طراحی ساختمان های عمومی
طرح معماری ۵	تخصصی - الزامی	۴ واحد (۳ عملی + ۱ نظری)	طراحی فضاهای فرهنگی یا آموزشی
طرح معماری ۶	تخصصی - الزامی	۴ واحد (۳ عملی + ۱ نظری)	طراحی پروژه های بزرگ تر
طرح معماری ۷	تخصصی - الزامی	۴ واحد (۳ عملی + ۱ نظری)	پروژه های تلفیقی و نهایی
فرآیند طراحی معماری	تخصصی - الزامی	۲ واحد نظری	تحلیل مراحل طراحی، تفکر مفهومی، و روش های ایده پردازی در معماری

۳-۲- ساختار، اهداف و روش های آموزش دانشگاهی دروس تاریخ معماری

۳-۲-۱- جایگاه دروس تاریخ معماری در برنامه درسی دوره کارشناسی مهندسی معماری

در برنامه درسی دوره کارشناسی مهندسی معماری، دروس تاریخ، شامل ۴ درس می باشد:

الف) تاریخ معماری ایران پیش از اسلام، ب) تاریخ معماری ایران دوران اسلامی، ج) تاریخ جهان معماری و د) تاریخ معماری معاصر.

براساس برنامه تعریف شده درسی، این درس، به عنوان درس نظری، جزو دروس تخصصی - الزامی به شمار می آیند و پیش نیاز و آموزش تکمیلی عملی ندارند. در این برنامه، تعداد واحد و ساعت آموزشی که برای هر کدام از این دروس در نظر گرفته شده است، به ترتیب ۲ واحد و ۳۲ ساعت می باشد. براساس این برنامه، از محتوای آموزش درس نظری در هر نیمسال در کارگاه های طراحی باید استفاده گردد.

فرآیند ارزشیابی این درس به شیوه زیر انجام می پذیرد :

الف) ارزشیابی مستمر، ب) آزمون میان ترم و نهایی، ج) پروژه نهایی.

۳-۲-۲- اهداف آموزشی درس تاریخ معماری

براساس برنامه درسی دوره کارشناسی مهندسی معماری، به طور کلی، اهداف این درس عبارتند از :

۱- آشنایی دانشجویان با آغازگاه ها و الگوهای کهن معماری ایران از طریق بررسی شاخص ترین نمونه های معماری ایران است؛

۲- شناخت مشخصات و درک کیفیات فضایی انواع آثار معماری سرزمینی؛

۳- آشنایی با مفاهیم نظری پشتیبان معماری ایران در ادوار پیش و پس از اسلام؛

۴- شناسایی اصول و مبانی حاکم بر طرح آثار معماری دوره اسلامی ایران؛

۵- هویت بخشیدن به تفکرات طراحانه ی دانشجویان؛

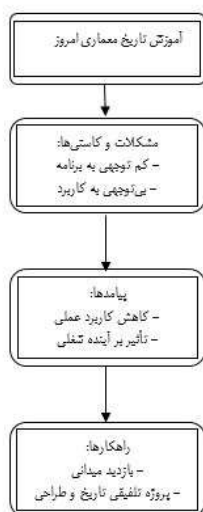
۶- آشنا کردن دانشجویان با معماری و سرگذشت آن و شاخص ترین نمونه های آن در حوزه های متنوع فرهنگی - جغرافیایی جهان در طول تاریخ؛

۷- فراهم آوردن چارچوبی برای دانشجویان تا به کمک آن بتوانند تحول تاریخی معماری را از طریق شناخت و تحلیل یک رشته، مصداق های برگزیده در سیاق اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، فنی، و... که در آن بروز یافته، سند دریابند و نسبت معماری معاصر ایران را با تحولات جهانی درک کنند و نیز به ارتباط بین بناها و ایده های معمارانی که آن ها را طراحی کرده اند، توجه کنند تا به این ترتیب معماری به مثابه هنری - اجتماعی فهمیده شود و نقش معماران در شکل دادن به محیط نشان داده شده، نقادانه ارزیابی شود (شورای گسترش و برنامه ریزی آموزش عالی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۱۴۰۰).

۳-۲-۳- روش های آموزش درس تاریخ معماری در دانشکده های معماری ایران

آموزش تاریخ معماری ایران و جهان، امروزه در دانشکده های معماری، هنوز با هدف شناخت بیشتر فرآورده های معماری گذشته انجام می شود؛ و محتوا و روش تدریس آن، رابطه ی روشنی با معماری امروز و فردای دانشجویان نمی یابد. با آنکه حجم بیشتر واحدهای درسی در آموزش معماری به درستی برای آموزش (طراحی معماری) سامان یافته است، دو کاستی جدی دیده می شود:

دیاگرام ۱- چالش ها و راهبردهای کاربردی تاریخ معماری در طراحی (منبع: نگارندگان)

۱- کم توجهی به گام (برنامه ریزی) برای طراحی ۲- و بی توجهی به چگونگی بهره بردن از درس تاریخ معماری برای طراحی کارکردهای مختلف معماری، که پیامد آن بر آینده شغلی دانشجویان مؤثر است (رنجبرکرمانی، ۱۳۹۳). یکی از مشکلات اساسی در آموزش تاریخ معماری، استفاده از روش های سنتی مبتنی بر سخنرانی و ارائه شفاهی است که موجب بی انگیزگی دانشجویان و گسست میان آموزش نظری و کارگاهی می شود. برای رفع این مشکل، پیشنهاد می شود که بازدیدهای میدانی از بناهای تاریخی و پروژه های تلفیقی میان درس تاریخ و طراحی در برنامه درسی گنجانده شود تا تاریخ معماری به عنوان دانشی کاربردی و الهام بخش در ذهن دانشجویان تثبیت شود (کاظم زاده رائف و همکاران، ۱۴۰۱).

در مدرسه بوزار، آموزش تاریخ معماری بیشتر به صورت توصیفی و بر پایه مطالعه نمونه های کلاسیک دنبال می شد، در حالی که در باهاوس، تاریخ به مثابه بستری برای تجربه عملی و کارگاهی به کار گرفته می شد. این تفاوت نشان می دهد که اگر تاریخ صرفاً به شکل روایت شفاهی آموزش داده شود، دانشجو پیوندی با طراحی برقرار نمی کند؛ اما زمانی که تاریخ در پروژه های عملی و تلفیقی به کار رود، به منبع الهام و خلاقیت بدل می شود. (کاظم زاده رائف و میردیریوندی، ۱۳۹۹)

۳-۲-۴- اهمیت شناخت آن در آموزش دانشگاهی معماری

تاریخ معماری به معنای مطالعه و تحقیق درباره تاریخ و توسعه فرآیندها، سبک ها، ایده ها و آثار معماری در طول زمان است. این مفهوم به تحلیل و بررسی معماری های ساخته شده در گذشته و تأثیرات آن ها بر معماری مدرن می پردازد. تاریخ معماری شامل مطالعه سازه ها، طراحی ها، مواد ساخت و نحوه استفاده از فضاها در دوره های مختلف تاریخی است (غروی خوانساری، ۱۴۰۱). شناخت تاریخ معماری، به عنوان یکی از اجزای آموزش معماری، به افزایش توانایی های معماران در زمینه های گوناگون از جمله مشاهده، تحقیق، تجزیه و تحلیل طرح های معماری و... کمک می کند و افزون بر آن به طرح های معماری دانشجویان جهت می دهد و به تعبیری زمینه های لازم را برای کسب شایستگی های مورد انتظار برای معمار شدن و کسب صلاحیت معماری و تصمیم گیری درباره زندگی افراد برای آن ها را می سازد (Lynn, 1996).

جدول ۲- مشخصات کلی دروس تاریخ معماری در برنامه درسی کارشناسی معماری (منبع: برنامه درسی مصوب وزارت علوم، ۱۴۰۰)

عنوان درس	ویژگی	نوع و تعداد واحد	هدف غایی
تاریخ معماری ایران پیش از اسلام	تخصصی - الزامی	۲ واحد نظری	شناخت معماری باستان ایران
تاریخ معماری ایران اسلامی	تخصصی - الزامی	۲ واحد نظری	بررسی سبک های اسلامی ایرانی
تاریخ معماری جهان	تخصصی - الزامی	۲ واحد نظری	مرور دوره های مختلف معماری در جهان
تاریخ معماری معاصر	تخصصی - الزامی	۲ واحد نظری	بررسی جریان های معماری قرن ۱۹ تا معاصر
تاریخ معماری معاصر ایران	تخصصی - الزامی	۲ واحد نظری	بررسی معماری معاصر در ایران از مشروطه تا امروز
آشنایی با معماری جهان اسلام	تخصصی - الزامی	۲ واحد نظری	مطالعه معماری در تمدن های اسلامی (خارج از ایران)
مفاهیم اصلی تاریخ هنر	تخصصی - الزامی	۲ واحد نظری	درک مبانی نظری هنر و سیر تطور تاریخی آن

۳-۳- امکان سنجی کاربرد محتوای دروس تاریخ معماری در فرآیند آموزشی دروس طراحی معماری

۳-۳-۱- جایگاه محتوای دروس تاریخی در سرفصل و اهداف دروس طراحی

بررسی تطبیقی برنامه های درسی معماری در ایران (۱۳۷۷-۱۴۰۰) نشان می دهد که محتوای آموزشی دروس تاریخ معماری در سرفصل های دروس طراحی معماری به خصوص در روند طراحی خلاقیت زا نقش مؤثر و بسزایی دارد. در کنار دروس طراحی، دروس تاریخ معماری نیز همواره جزو برنامه های آموزشی معماری بوده است (حاج ابراهیم زرگر، ۱۳۷۴). اکنون چند دهه است که سه درس: آشنایی با معماری جهان، آشنایی با معماری معاصر، آشنایی با معماری اسلامی ایران، هر سه با زمینه ی تاریخی، با سرفصل هایی ویژه در دانشکده های معماری آموزش داده می شوند. در این سرفصل ها پیوند میان این دروس و دروس طراحی، چندان روشن نیست. امروزه هنوز در آموزش دروس تاریخ معماری، فقط به دانش و مهارت بنایی و ساخت و سازه ی ساختمان های تاریخی و دیگر اطلاعات حاشیه ای آثار گذشته پرداخته می شود؛ به گونه ای که دانشجویان ارتباطی میان شناخت معماری گذشته و چگونگی طراحی معماری امروز نمی یابند (رنجبر کرمانی، ۱۳۹۹). با این وجود خلاء موجود در کاربرد مباحث تاریخی در فرآیند طراحی معماری مورد اشاره قرار گرفته و ضرورت تجدید نظر در شیوه آموزش این درس و یافتن ارتباطی روشن با معماری امروز و فردای دانشجویان مطرح شده است (حاج ابراهیم زرگر، ۱۳۷۴).

نتایج بررسی برنامه های درسی دانشگاه های تهران، شهید بهشتی و علم و صنعت نشان داد که محتوای تاریخی، اگرچه در سرفصل ها گنجانده شده، ولی اغلب در فرآیند طراحی معماری نقشی منفعل دارد. فقدان ارتباط نظام مند میان دروس تاریخ و طراحی، سبب شده است که تاریخ به جای آن که بستر خلاقیت و ایده پردازی باشد، بیشتر به صورت دانشی محفوظاتی تدریس شود. (کاظم زاده رائف و همکاران، ۱۴۰۱)

۳-۴- چالش ها و راهکارهای مؤثر در کاربردی سازی اصول و مصادیق منابع تاریخی در دروس طراحی

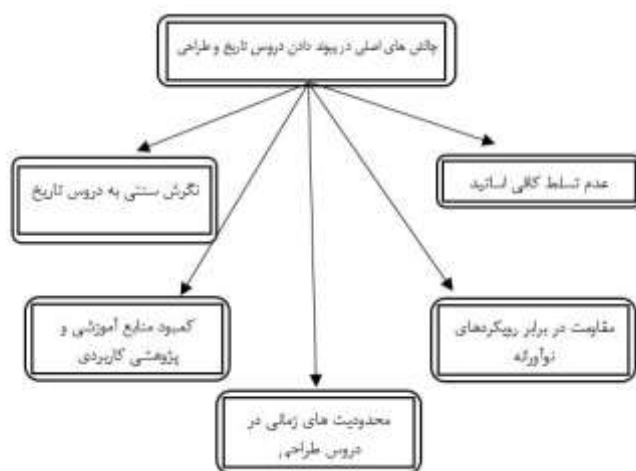
۳-۴-۱- به هم پیوستن تاریخ معماری در پروژه های طراحی

آموزش رشته ی معماری در چارچوب یک رشته ی دانشگاهی، نمی تواند جدا از تاریخ معماری آن باشد. به گفته ی دیگر، تاریخ معماری، خود معماری است، و نه فقط گذشته ی تاریخی آن. بر خلاف دیگر رشته های دانشگاهی که می توانند بی آنکه

کاستی پیدا کنند یا آسیب ببینند، جدای از گذشته تاریخی شان پیش روند و به هدف هایشان برسند، رشته ی معماری چنین نیست. معماری با دستاوردهای گذشته ی خود فهم و درک می شود. این فرآورده ها نمی توانند در گذشته بمانند؛ و اگر از آموزش معماری کنار نهاده شوند، آنگاه درک معماری و آموزش آن، ناپخته و ناکارآمد خواهد شد (رنجبر کرمانی، ۱۳۹۳).

۳-۴-۲- چالش های اصلی در پیوند دادن دروس تاریخ و طراحی

- ۱- نگرش سنتی به دروس تاریخ به عنوان دروس عقبی و غیر کاربردی؛
 - ۲- عدم تسلط کافی اساتید به روش های تلفیق دروس تاریخ و طراحی؛
 - ۳- کمبود منابع آموزشی و پژوهشی کاربردی در این زمینه؛
 - ۴- مقاومت در برابر رویکردهای نوآورانه در آموزش؛
 - ۵- محدودیت های زمانی در دروس طراحی برای پرداختن به تاریخ.
- تجربه تطبیقی مدارس بوزار و باهاوس نشان داد که یکی از موانع اصلی، مقاومت در برابر تغییر رویکردهای سنتی است. در بوزار، تاریخ بیشتر ابزاری برای تثبیت سبک ها بود و کمتر به خلاقیت منجر می شد؛ در مقابل، باهاوس تاریخ را از قالب روایت خشک بیرون کشید و آن را در آزمایش های کارگاهی دخالت داد. بنابراین، چالش اساسی در دانشگاه های امروز، گذر از نگرش سنتی و حرکت به سوی استفاده خلاقانه از منابع تاریخی است. (کاظم زاده رائف و میردیکوندی، ۱۳۹۹)
- دیاگرام ۲- چالش های اصلی در پیوند دادن دروس تاریخ و طراحی (منبع: نگارندگان)

۳-۴-۳- راهکارهای پیشنهادی برای کاربردی سازی

- ۱- بازنگری در سرفصل ها : ایجاد پیوند قوی تر بین دروس تاریخ و طراحی به منظور ایجاد خلاقیت در روند طراحی؛
 - ۲- توسعه روش های نوین تدریس : استفاده از تکنولوژی، بازدیدهای میدانی، کارگاه های مشترک بین اساتید تاریخ و معماری؛
 - ۳- تربیت اساتید: برگزاری دوره های آموزشی برای اساتید جهت آشنایی با روش های تلفیق؛
 - ۴- تولید محتوای آموزشی : تألیف کتاب ها، مقالات و منابع دیجیتال کاربردی؛
 - ۵- تشویق به پژوهش های میان رشته ای : تمرکز بر پروژه هایی که تاریخ و طراحی را در هم می آمیزند؛
 - ۶- ایجاد کارگاه های مشترک : برگزاری کارگاه هایی با حضور اساتید هر دو حوزه برای دانشجویان.
- پژوهش نشان می دهد که برای کاربردی شدن تاریخ در طراحی، چند راهکار کلیدی وجود دارد: نخست، طراحی پروژه های مشترک میان استادان تاریخ و طراحی؛ دوم، استفاده از روش های میان رشته ای مانند بازدیدهای میدانی و کارگاه های مشارکتی؛ سوم، بازنگری در شیوه ارزشیابی که به جای آزمون های محفوظاتی، بر توانایی تحلیل و استفاده از تاریخ در پروژه طراحی تمرکز کند. (کاظم زاده رائف و همکاران، ۱۴۰۱)

۳-۴-۴- ارائه الگوهای موفق (داخلی و خارجی)

- ۱- معرفی دانشگاه ها یا برنامه های درسی که در این زمینه موفق بوده اند.
- ۲- بررسی پروژه های دانشجویی برجسته که تاریخ معماری را به کار گرفته اند.

۴- بحث و نتیجه گیری

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که تاریخ معماری نه یک مبحث نظری منفصل، بلکه می‌تواند به عنوان ابزاری کلیدی و خلاقیت‌زا در فرآیند طراحی عمل نماید. آشنایی با الگوهای فضایی، فرم‌ها، مصالح و بستر فرهنگی- اجتماعی دوره‌های مختلف، به طراح کمک می‌کند راه‌حل‌هایی ارائه دهد که ریشه در گذشته دارند و در عین حال پاسخگوی نیازهای امروز هستند. این فرایند به جای تقلید، بر بهره‌گیری هوشمندانه از تجربه‌های تاریخی برای خلق نوآوری استوار است. تحلیل نمونه‌های تاریخی موفق و ناموفق، تفکر انتقادی و دید تحلیلی طراح را تقویت کرده و الهام‌بخش نوآوری در فرم، فضا و جزئیات می‌شود. برای تحقق این هدف، برنامه‌های درسی معماری باید تاریخ را به‌عنوان یک منبع عملی در کنار کارگاه‌های طراحی به کار گیرند؛ با روش‌های تدریس تلفیقی، پروژه‌های مشترک، و فرصت‌های تحلیل آثار تاریخی، می‌توان معمارانی پرورش داد که هم از مهارت فنی و هم از عمق فرهنگی لازم برای خلق فضاهای زیبا، کارآمد و هویت‌مند برخوردار باشند.

منابع

- مجیدی، وحید و همکاران. (۱۴۰۳). "کاربست همزمان راهبردهای کلاس معکوس و بحث گروهی در ارتقای کیفیت یادگیری درس تاریخ معماری جهان: یک طرح تحقیق روش‌های آمیخته مداخله‌ای". ماهنامه باغ نظر. دوره: ۲۱. شماره: ۱۴۰.
- ایلغمی، اسماعیل و امیر حق جو. (۱۴۰۳). "بررسی شیوه آموزش تاریخ معماری در آسیا و اروپا: نمونه موردی (کشور ایران و کشور فرانسه)". نهمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش در علوم و مهندسی و ششمین کنگره بین‌المللی عمران، معماری و شهرسازی آسیا. اژدری، محمود. (۱۴۰۳). "ضرورت آشنایی معماران با تاریخ معماری و نوشتن درباره آن". پژوهش در هنر و علوم انسانی. دوره: ۹. شماره: ۴.
- احزاده، مهدی و همکاران. (۱۴۰۲). "تأثیر آموزش طراحی معماری مبتنی بر مشارکت محوری در افزایش خلاقیت دانشجویان کارشناسی معماری". نشریه فضای زیست. شماره: ۶.
- زنگنه، سمانه و قادر بایزیدی. (۱۴۰۲). "تأثیر آموزش درس آشنایی با معماری اسلامی و ارائه راهکارهایی برای کاربردی بودن آن در طراحی معماری". نشریه پژوهش در هنر و علوم انسانی. شماره: ۶۰.
- بزرگر، سپیده. (۱۴۰۱). "مطالعه‌ی تاریخ معماری و شهرسازی کاشان با تکیه بر شاکله‌ی مفهومی جدل سه سویه‌ی لوفور". دوفصلنامه علمی کاشان‌شناسی. دوره: ۱۵. شماره: ۱.
- غزوری خوانساری، مریم. (۱۴۰۱). "مقایسه و بررسی دو سیستم آموزشی دانشکده هنرهای زیبا در رشته معماری، از تأسیس تا تحولات ۱۳۸۴ ش و از آن تاریخ تا انقلاب فرهنگی". مجله صفه. دوره: ۳۲. شماره: ۱.
- طبیب زاده، کیمیا سادات و پروا محمد. (۱۴۰۰). "مقایسه تفکر واگرا و هم‌گرا در فرآیند طراحی معماری با تأکید بر آموزش معماری". نشریه معماری‌شناسی. دوره: ۱۸. شماره: ۳.
- شورای گسترش و برنامه‌ریزی آموزش عالی. (۱۴۰۰). "برنامه درسی کارشناسی مهندسی معماری". تهران، شورای عالی برنامه‌ریزی آموزش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- رنجبر کرمانی، علی محمد. (۱۳۹۹). "بهبود کارایی شیوه آموزش تاریخ معماری". هنر و معماری. نشریه مطالعات معماری ایران. شماره: ۱۸.
- بیگدلی، حامد و همکاران. (۱۳۹۷). "بررسی تاریخ شفاهی شهر سلطانیه، بررسی آثار معماری شهر تاریخی سلطانیه بر اساس متون تاریخی و تاریخ شفاهی". فصلنامه معماری‌شناسی. دوره: ۱. شماره: ۵.
- حصاری، پدram و سید مهدی موسوی. (۱۳۹۷). "عوامل مؤثر در فرآیند طراحی معماری". کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و مدیریت توسعه شهری در ایران.
- نیک زاده، ذات‌الله و رضا ابویی. (۱۳۹۶). "حفاظت معماری و نسبت آن با تاریخ معماری، با نگاه به تجربه حفاظت در ایران". نشریه مطالعات معماری ایران. دوره: ۶. شماره: ۱۱.
- حجت، عیسی. (۱۳۹۳). "سنت و بدعت در آموزش معماری". تهران. دانشگاه تهران.

- هادیان، محمد و حسعلی پورمند. (۱۳۹۳). "طرح مایه در معماری: یک ضرورت در فرآیند طراحی و چالش های آموزش آن در دانشکده های معماری". دوفصلنامه ی هنرهای کاربردی. شماره : ۴.
- لاوسن، برایان. (۱۳۹۰). "طراحان چگونه می اندیشند: ابهام زدایی از فرآیند طراحی". تهران. انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- آنتونیادس، آنتونی سی. (۱۳۸۰). "بوطیقای معماری". ترجمه ی احمدرضا آی. تهران: سروش.
- مهدوی نژاد، محمدجواد. (۱۳۸۳). "تفکر در طراحی: معرفی الگوی "تفکر تعاملی" در آموزش طراحی". نشریه هنرهای زیبا. شماره : ۲۱.
- نوایی، کامبیز. (۱۳۷۸). "کاربرد آثار تاریخ معماری در آموزش طراحی معماری. رواق ۱۰ (۴).
- حاج ابراهیم زرگر، اکبر. (۱۳۷۴). "جایگاه درس تاریخ معماری در آموزش معماری". نشریه صفه. دوره : ۵. شماره : ۳.
- لنگ، جان. (۱۹۸۷). "آفرینش نظریه های معماری". نقش علوم رفتاری محیط.
- کاظم زاده رائف، محمد علی، مسعودی نژاد، مصطفی، وثیق، بهزاد. (۱۴۰۱) "راهنمای مواد درسی با توجه به فرآیند خلاقیت در آموزش معماری (مطالعه موردی: دانشگاه های تهران، شهید بهشتی و علم و صنعت)، مطالعات هنر اسلامی، دوره : ۲۰. شماره ۴۹
- کاظم زاده رائف، محمد علی، میردیکوندی، صبا. (۱۳۹۹) "سیر تحول آموزش معماری در دانشکده های معماری دوران پهلوی" اولین کنفرانس ملی عمران، معماری و فناوری اطلاعات در زندگی شهری
- Shalley, C. E. Zhou J. & Oldham, G.R. (2004). The effects of personal and contextual characteristics on creativity: where should we go from here?, J Management, 30, 933–958.
- Lynn Batie, D. (1996). The incorporation of construction history into architectural history education: The HISCON interactive computerprogram. A Dissertation, Submitted to the Office of Graduate of Texas A&M University.
- Clarke, S. (2001). Information Systems Strategic Management, Anintegrated approach, Routledge, Taylor & Francis Group, London & New York.